

Jatkuvia ja vaihtuvia näkökulmia

Sara Heinämaa

Dubreuilh't saapuivat koreja ja kasseja kantaen. Anne puristi sylissään ruusukimppua ja Dubreuilh oli heittänyt hänen harteilleen valtavia punaisia paprikanippuja.

Ystävykset kokoontuvat ensimmäiseen sodanjälkeiseen joulunviettoon Simone de Beauvoirin *Mandariinit*-teoksen alussa. Joku tuo viiniä ja joku leivonnaisia, joku mistelinoksia ja joku uusia äänilevyjä. Sota on vienyt vaurauden, mutta elämä alkaa järjestyä uudelleen rakkauden ja työn lakien mukaisesti.

Luen Beauvoirin teoksen vähintään kerran vuodessa, joskus aloitan kesälomalla mutta toisinaan vasta marraskuussa, vähän ennen joulua.

Mandariinit on yksi keskeisistä tutkimuslähteistäni. Se sisältää yksityiskohtaisia filosofisia kuvauksia kolmenlaisista kokemuksista, joita tutkin työkseni: kokemuksia toisista subjekteista, kokemuksia kuolevaisuudesta ja kokemuksia erilaisista rajatiloista, ennen kaikkea rakkaudesta ja hulluudesta.

Paula menettää järkensä, Anne harkitsee itsemurhaa, Henri valitsee itsensä. Jokainen henkilökohtainen kamppailu käydään Beauvoirin mukaan tilanteessa, jolla on pitkät yhteisölliset ja historialliset juuret, mutta yksikään kamppailu ei palaudu yliyksilöllisiin ehtoihin eikä selity niiden kautta. Elääkseen ja kokeakseen asiat yksilö joutuu ottamaan niihin omaehtoisesti kannan. Kannan ottaminen voi tapahtua joko tietoisesti tai huomaamatta, mutta se on joka tapauksessa välttämätöntä asioiden ja tapahtumien tavoittamiseksi.

Beauvoirin *Mandariinit*-teos (1954, suom. 2

osana 1982–83) kuvaa mestarillisesti yksilöllisten mahdollisuuksien moninaisuutta. Teoksen läpi kulkee esimerkiksi neljä erilaista rakkaustarinaa, ja jokainen näistä kuvataan molempien osapuolien kannalta: hylätyn rakastajattaren hullu vaativa rakkaus ja sen vastineena rakastajan surumielinen petollisuus, rakastavaisten yhteinen intohimo ja eri suuntiin vetävät sidokset, avioparin horjumaton kumppanuus sekä äidin ja tyttären loputon viha–rakkaus-suhde.

Feministisessä klassikkoteoksessaan *Toinen sukupuoli* (1949, suom. kokonaan 2009) Beauvoir esittää skemaattisesti joukon naisille ominaisia elämisen tapoja ja erittelee samalla naisille tyypillisiä itsepetoksen muotoja: rakastunut houkka, valaistunut tietäjä ja voimaton uhri. Kaunokirjalliset teokset tarjoavat konkreettisia esimerkkejä näistä samoista naistyypeistä mutta vastapainoksi myös kuvan vapaasta itsenäisestä naisesta sekä erittelyjä miehille ominaisista itsepetoksen muodoista. Beauvoirin ei ota henkilöihinsä moraalista kantaa vaan kuvaa heidän ratkaisujaan eettisesti ja poliittisesti haastavissa tilanteissa.

Sain uuden näkökulman näihin vanhoihin tutkimuslähteisiin perehtyessäni äskettäin Edmund Husserlin analyysiin kuvaamisesta ja kuvittelemisesta ja verestäessäni Husserlin avulla filosofianhistoriallisia tietojani.

Husserl kehittää kuvittelemisen ja kuvaamisen analyysija viime vuosisadan alun luentokursseillaan. Materiaali on julkaistu *Husserliana*-sarjan 23. osassa, otsikolla *Phantasie, Bildbewusstsein, Erinnerung. Zur Phänomenologie der anschaulichen Vergegenwärtigung*.

Texte aus dem Nachlass (1898–1925). Husserlin analyysit tarkentuvat ja täsmentyvät vähitellen, ja 1920-luvulla hän päätyy erottelemaan vapaan kuvittelemisen päämääräsitoutuneesta kuvaamisesta, joka palvelee muistamista ja dokumentaatiota.

Fenomenologiset analyysit osoittavat, että vapaa kuvittelu on olennaista niin filosofian ja taiteiden kuin myös eettisen ja poliittisen toiminnan kannalta. Kaikissa näissä on kyse inhimillisistä mahdollisuuksista ja mahdollisuuksien kartoittamisesta. Intersubjektiivisuutta koskevat laajat tutkimukset *Husserlian* osissa 13–15 täydentävät selvitystä näyttäessään, että myös toisten kokevien subjektien toiminnan ja motiivien ymmärtäminen nojaa kuvittelukyvyyn vapauteen.

Keskustelin näistä lähteistä nuoren belgialaisen tutkijan kanssa muutama viikko sitten Washingtonissa yhdysvaltalaisen fenomenologisen yhdistyksen *Society for Phenomenological and Existential Philosophy* vuosikokouksessa. Istuntonne aiheena oli kuvatiETOisuus, ja väitelymme koski kuvaamisen suhdetta todellisuuteen, läsnäoloon ja poissaoloon. Olimme yhtä mieltä fenomenologisen viitekehyyksen voimasta, ja erimielisyytemme koski ainoastaan Husserlin analyysien yksityiskohtia ja kehittelyä.

Fenomenologinen tutkimus osoittaa kaikenlaisen läsnäolon – niin reaalisen kuin ideaalisen – kietoutuvan erilaisiin poissaolon muotoihin. Kaikki objektien, subjektien, päämäärien, arvojen ja tapahtumien läsnäolo ja käsilläolo – selkeä tai hämärä, tarkka tai epätarkka, ulkoinen tai sisäinen, todellinen tai kuvitteellinen –

on annettu meille jonkinlaisen poissaolon kautta. Mikään seikka ei toisin sanoen ilmene ilman jonkinlaista tavoittamattomuutta. Toisen ihmisen sielu ei aukea etemme kuin tutkimaton seutu, eikä edes havaintoesine paljasta kaikkia puoliaan yhtä aikaa. Jopa nykyhetkeä jakavat retention ja protention, ajallisuuden, rakenteet.

Kuvittelemisen ja kuvaamisen sisältävät aivan erityisiä läsnäolemisen ja poissaolemisen yhdistelmiä. Filosofisena tehtävänä on ymmärtää näiden tietoisuustyyppien erityisluonnetta ja selvittää, miten ne eroavat yhtäältä havaitsemisesta ja muistamisesta sekä toisaalta kielellisestä tarkoittamisesta ja merkitsemisestä.

Selvitys kuvittelemisen rakenteista ja ehdoista palvelee filosofista itseymmärrystä, mutta vielä tärkeämmin se auttaa ymmärtämään inhimillistä toimintaa ja ennen muuta taiteellista ja poliittista työtä.

Kirjoittaja on akatemiaturkija. Uppsalan yliopiston teoreettisen filosofian professori ja yliopistonlehtori. Seuraavassa lehdessä elämänsä tietokirjoista kertoo tietokirjailija Jaakko